

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA NATO VE AVRUPA GÜVENLİĞİ

Muharrem Gürkaynak*

Özet

Kasım 1989'da Berlin Duvarının yıkılması Soğuk Savaş'ın bittiğinin bir işareti olmuştur. Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanan hızlı değişim NATO'yu yeni ve çok farklı bir güvenlik ortamıyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu makale NATO'nun Soğuk savaş sonrası dönemdeki Avrupa güvenlik ilişkilerini, eski düşman ülkeler arasındaki işbirliğinin ortaya çıkması ve gelişimini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Avrupa Güvenliği, Soğuk Savaş Sonrası Dönem, Barış İçin Ortaklık, AGSK.

Nato And The European Security After The Cold War

Abstract

The fall of the Berlin Wall in November 1989 saw signaling the end of the Cold War. The rapid pace of change in Central and Eastern Europe left NATO faced with a new and very different set of security challenges. This article examines that NATO's transformations on the European security affairs, the birth and development of the cooperation between former hostile countries in the post-Cold War era.

Key Words: NATO, European Security, Post-Cold War Era, Partnership for Peace, ESDI.

* Araş.Gör.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, muharrem@iibf.sdu.edu.tr

1. Giriş

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'nın Genel Durumu ve Soğuk Savaş Yıllarında Avrupa Güvenliği

İkinci Dünya Savaşı Avrupa'nın yıkımına neden olmuştur. Savaş sonrasında galipleri bile ekonomik ve siyasal güçlerini yitirmişlerdir. Bununla birlikte iki devlet savaş sonrasında dikkat çekmektedir. Bu devletlerden birincisi, savaş kendi topraklarında yaşanmadığı için yıpranmayan ve ekonomisine getirdiği canlılık yüzünden, 1930'lu yılların ekonomik buhranından kalma sıkıntılarında da kurtularak dünyanın en güçlü devleti durumuna gelen Amerika Birleşik Devletleri'dir. İkinci devlet ise, savaş topraklarında devam etmesine rağmen, geniş alana yayılan coğrafyası sayesinde varlığını tehlikeye sokacak derecede yıkıma uğramayan ve güçlü kara ordularına sahip olması nedeniyle de 1945 Avrupa'sının en güçlü devleti konumundaki Sovyetler Birliği'dir.¹ Kısacası bu iki devlet savaş sonrasında Batı Avrupalı müttefiklerin tükenmesi ve sömürgeci imparatorlukların kargaşa ve çözüme içerisinde bulunmaları nedeniyle ortaya çıkan güç dengesindeki boşluğu -kendi askeri güçleri ve ideolojik yönelimleri çerçevesinde- doldurmuşlardır.²

II. Dünya savaşıdan Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar uluslararası sistemin yapısı iki kutuplu ve Avrupa'nın pozisyonu süper güçlerin ileri savunma alanları içerisinde ön cephe olagelmıştır. Doğu-Batı rekabeti Avrupa güvenliğinde baskın olmuş ve kıtayı birbirinden keskin bir şekilde, sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri sistemler halinde ikiye ayırmıştır.³

Soğuk Savaş yıllarında yaşanan siyasal olmaktan çok psikolojik bir mücadeledir. Bu yıllarda herhangi bir büyük savaş olmamıştır ve bu anlamda caydırma⁴ etkili olmuştur. Bununla birlikte her iki taraf da kendisini tehlike içerisinde hissederek, güvensizlikten şikayetçi olmuştur. Bunun olması gayet doğaldır, çünkü her iki taraf da “diğerinin sahip olduğu kitle imha silahları ile bir anda şehirleri yıkarak milyonlarca insanı öldürebilecekleri” gerçeği ortada durdukça rahat olamamıştır. Böylece, iki taraf arasındaki teknolojik yarış ve iki tarafın da bu yarışta geri kalmama kaygısı aralarındaki rekabeti devam ettirilmiştir.⁵

¹İter Turan, **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasal Sorunları** (İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayınları, 1971), s. 3.

²Arthur Schelesinger, Jr., “Some Lessons from the Cold War”, **The End of the Cold War: Its Meaning and Implications**, Michael J. Hogan (der.) (New York: Cambridge University Press, 1994), s. 54.

³Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer ve Ole Weaver, **The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era** (London, New York: Pinter Publishers, 1990), s. 57-58.

⁴Caydırma (*deterrence*) bir devletin, karşı taraftan gelebilecek nükleer bir saldırıyı önlemek amacı ile derhal ve “kabul edilemeyecek” bir biçimde mukabele etme tehdidini etkin bir biçimde kullanması anlamına gelmektedir. Faruk Sönmezoğlu (der), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Genişletilmiş Üçüncü Baskı (İstanbul: Der Yayınları, 2000), s. 202-203.

⁵Raymond Aron, **Peace and War: A Theory of International Relations** (London: Weidenfeld and Nicolson Press, 1966), s. 545.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerini tehdit olarak algılamışlar ve kolektif savunma amacıyla önce 1948 yılında Batı (Avrupa) Birliği'ni, hemen sonrasında da -ABD ve Kanada ile birlikte- 1949'da NATO'yu kurmuşlardır. Bu gelişmeler, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkeleri tarafından kendilerine yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve NATO'nun kurulmasından altı yıl sonra 1955'te de Varşova Paktı kurulmuştur.

Dünyanın en büyük gücü olmayı amaçlayan ABD Soğuk Savaş kullanarak sahip olduğu nükleer silahlara ve taktik hava filosuna muhtaç olan- müttefiklerini kendi istediği doğrultuda yönlendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Doğu Avrupa ülkeleri, Çin, Kuzey Kore, Kuzey Hindistan gibi ülkeler komünist ülkeler haline gelmişler ve Ortadoğu komünizmin etki alanına girmeye başlamıştır. Bununla birlikte SSCB'nin genişleme tehdidinin abartılı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü, 1945'de savaş sona erdikten sonra, Kızıl Ordu bulunduğu mevkinden daha ileri geçmemiş, hatta Çekoslovakya'yı bile işgal etmemiştir.

Savaş sonrası dönemde, özellikle ABD'de işbaşında bulunanlarda; "SSCB'nin tüm dünyayı tehdit eder boyutlarda bir genişleme politikası izlediği ve bunun bir an önce engellenmesi" düşüncesi hakimdir.⁶ Bu düşüncelerini meşrulaştırabilmek için, kendi halkını ve müttefiklerini şartlandırmışlar ve Soğuk Savaş yılları boyunca izledikleri politikalara destek vermelerini, en azından daha az tepki göstermelerini sağlamışlardır.

Ayrıca NATO üyesi ülkeler savunma ve güvenliklerini sağlayabilmek için ABD'ye bağımlı olmaları nedeniyle, Soğuk Savaş Yılları boyunca NATO politika ve stratejilerinin oluşturulması ve değiştirilmesi aşamalarında ciddi bir inisiyatif gösterememişler, ABD'nin liderliğini ve etkinliğini kabul etmek durumunda kalmışlardır.⁷

Soğuk Savaş yılları boyunca ABD ile SSCB arasında özellikle nükleer silahlarda ve gönderme araçlarında bir yarış başlamıştır. 1960'ların sonlarında nükleer denklik sağlanmış ve dünyayı birkaç kez yok edebilecek düzeye ulaşılmıştır. Bu durumun ortaya çıkması ve silahlanma yarışının ekonomilerine getirdiği ciddi yük nedeniyle, 1970'lerin başından itibaren kutuplar arasında Yumuşama (*detente*) dönemine girilmiştir. Yaşanan görece barış ortamı ile birlikte silahsızlanma görüşmeleri de yapılmaya başlamıştır.

1980'lere girilirken yaşanan gelişmeler (SSCB'nin Afganistan'ı işgali, Polonya'daki Dayanışma Sendikası hareketi, Etiyopya ve Yemen'de yaşanan gelişmeler...) yumuşama ortamını yeniden germiştir. 1980'lerin ortasına kadar ilişkiler bu gergin havada devam etmiştir. Hatta bu yıllara İkinci Soğuk Savaş da denilmektedir. Mikhail Gorbaçov'un SSCB'de yönetime geçmesi ile birlikte ilişkiler tekrar düzelmeye başlamıştır. Ancak

⁶Henry A. Kissinger, "The Search for Stability", *Foreign Affairs*, C. 37, No. 4, Temmuz 1959, s. 544.

⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem Gürkaynak, **İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 67-120.

SSCB'nin Afganistan işgalinin başarısız olması ve geri çekilmek zorunda kalması ve Gorbaçov'un uyguladığı reform hareketleri sonrasında yaşanan hızlı gelişmeler SSCB ve Doğu Blokunun dağılma sürecine girmesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş yıllarında taraflar arasında, oluşan nükleer denge ve caydırma nedeniyle üçüncü bir büyük savaşın çıkması engellenmiştir. Avrupa da böylece tarihinin en uzun barış ortamını yaşamıştır.

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Soğuk Savaş sonrası Avrupa savunma ve güvenlik mimarisinde temel olarak üç modelin varlığı söz konusudur. ABD ve İngiltere'nin savunduğu birinci model, NATO aracılığıyla iki kutuplu sistemin Sovyetler Birliği ve müttefiklerinde yaşanan gelişmelere uydurulması amacını taşımaktadır. İkinci model, tüm Avrupa ülkelerinin işbirliği yaparak kendi güvenliklerini, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansları (AGİK/T) çerçevesinde sağlamaya yönelik çabalarını içermektedir. Bu çabaları, BM Güvenlik Konseyi benzeri, "Avrupa Güvenlik Konseyi" kurma girişimleri olarak da değerlendirebiliriz. Bu modeli Rusya desteklemektedir. Böylece NATO merkezli Avrupa güvenlik örgütlenmesinden uzaklaşılacaktır. Üçüncü model ise, mümkün olan her alanda Batı Avrupa temelli bir entegrasyonu hedeflemekte ve Avrupa ülkelerinin kendi güvenliklerini sağlamak için işbirliği yapmaları gerektiğini öngörmektedir.⁸ Uluslararası sisteme bağımsız bir aktör olarak girebilmek için AB'nin savunma ve güvenliğini NATO ve ABD aracılığıyla değil, yine kendisinin sağlaması gerektiği gerçeğine dayanmakta ve özellikle Fransa, Belçika ve Almanya tarafından savunulmaktadır.

Avrupa'nın çok taraflı güvenlik örgütlenmeleri, artık iki rakip blok arasındaki hizipleşmeleri değil, ülkeler arasındaki ortak değerleri öngören bir sistem öngörmektedir. Daha da önemlisi, bu ortak örgütlenmelerden sadece bir tanesi Avrupa'daki sorunları çözmeye ve güvenliği sağlama gücüne sahip değildir. Ayrıca bu örgütlenmeler, farklı ülke grupları ve büyük güçler arasındaki çıkar farklılıklarının ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. (Rusya Federasyonu ile ABD ve müttefikleri arasında olduğu kadar, ABD ve Avrupalılar arasında da olmaktadır.)⁹ Ayrıca bu iç içe geçmiş olan güvenlik örgütlenmeleri arasında bir yarışın varlığından da söz etmek mümkün değildir. Her bir örgüt farklı amaçlar doğrultusunda örgütlenmiştir.¹⁰ Bu çalışma Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'da yaşanan değişimi incelemektedir. Dolayısıyla AGİK, BAB ve AB çerçevesindeki güvenlik çalışmalarına yer verilmemiştir.

⁸Jan Zielonka, "Europe's Security: A Great Confusion", *International Affairs*, C. 67, No. 1, Ocak 1991, s. 135.

⁹Adam Daniel Rotfeld, "NATO Enlargement and the Reinforcing of Euro-Atlantic Security Structures", *The Polish Quarterly of International Affairs*, C. 8, No. 1, Kış 1999, s. 23.

¹⁰Stuart Croft, "The EU, NATO and Europeanisation: The Return of Architectural Debate", *European Security*, C. 9, No. 3, Güz 2000, s. 5.

2. Soğuk Savaş'ın Ardından NATO'nun Gerçekleştirdiği Değişim ve Politikalar

9 Kasım 1989'da "Berlin Duvarı"nın yıkılması, 3 Ekim 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, 1 Nisan 1991 tarihinde Varşova Paktı'nın, 25 Aralık 1991 günü Sovyetler Birliği'nin dağılması, Orta ve Doğu Avrupa'nın diğer bölgelerinde yaşanan köklü değişimler "Soğuk Savaş" döneminin hızla sona erdiğinin birer işareti olmuştur.¹¹ Bu gelişmelerden sonra, NATO'nun varlık nedeninin ortadan kalktığı ve İttifakın artık "gereksiz" olduğu düşüncesi bile ileri sürülmüştür. Ancak yaşanan bu gelişmeler, NATO'nun önemini arttırmış ve gerekliliğinin de, birer göstergeleri olmuştur.

Temmuz 1990 tarihinde NATO üyesi ülkeler arasında Londra'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan gelişmelerden sonra, "bu ülkelerin artık kendilerine rakip olamayacağı" düşüncesiyle,¹² geçmişteki coğrafi temellere dayanan savunma anlayışından uzaklaşarak, NATO'nun askeri gücünün yeniden yapılanmasını sağlayacak bir çözümün bulunması kararına ulaşılmıştır.¹³

2.1. NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı

Londra'da alınan karardan sonra, 1991 yılı Kasım ayında Roma'da, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı üzerinde görüş birliğine varılmış ve ilan edilmiştir.

Kabul edilen Yeni Stratejik Kavram ile NATO'da, açıkça tanımlanan düşmana karşı yapılacak operasyonların planlamasını durdurma ve birincil önceliğinin de, kriz yönetimi ve uluslararası dengeleri destekleme gibi, tehdit algılamasından risk algılamasına doğru bir değişim söz konusu olmuştur. NATO'nun bu politikayı izlemesinin nedeni, coğrafi konumu ve risk algılamaları dolayısıyla, olası genişlemeye ve Doğu-Batı arasında ve Avrupa'daki diğer güvenlik kuruluşlarıyla kendi arasındaki işbirliğini geliştirerek, istikrarı ve güvenliğini yeni gelişmelere uydurma isteğinden kaynaklanmıştır. Güvenlik; siyasal, ekonomik, sosyal, çevresel ve savunma konularını içermekle birlikte, NATO'nun güvenliği üç temel üzerinde yükselmektedir. Bunlar, diyalog, işbirliği ve kolektif savunmadır.¹⁴

Stratejik Kavram son olarak, kolektif savunmanın önemini altını çizmektedir. Ortak savunma için askeri imkanların korunması ve AB, BAB ve AĞİT ile işbirliği içinde hareket etmenin önemine değinmektedir. Soğuk

¹¹Robert B. McCalla, "NATO's Persistence After The Cold War", **International Organization**, C. 50, No. 3, Yaz 1996, s. 448.

¹²Trevor Taylor, "West European Security and Defence Cooperation: Maastricht and Beyond", **International Affairs**, C. 70, No. 1, Ocak 1994, s. 1.

¹³McCalla, **loc. cit.**

¹⁴Kostas Ifantis, "Conceptual and Institutional Adaptation of Security: Redefining NATO's Role, Identity and Strategy in The New European Condition", **The Turkish Yearbook of International Relations**, No. XXVI, 1996, s. 13.

Savaş sonrası ortamda, Avrupa savunma ve güvenlik mimarisinde bunun gerekli olduğu düşünülmüştür.¹⁵

Ayrıca 1991 Stratejik Kavramı'nın kabul edilmesinden sonra ortaya çıkan köklü değişiklikler karşısında NATO siyasal ve askeri rollerinin ayrıntılı bir biçimde gözden geçirilmesi gerekmiştir. 1998 yılının ilk yarısında başlatılan çalışmalar, 15 aydan fazla sürmüş ve Yeni Stratejik Kavram'ın son şekli, 23-24 Nisan 1999 tarihindeki Washington Zirvesi'nde karara bağlanmıştır.¹⁶ Bu karara göre NATO'nun temel güvenlik görevleri şunlardır:

Güvenlik: Demokratik kurumların kalkınması ve anlaşmazlıklara barışçıl çözümler getirilmesi ilkelerine dayanan, ve hiç bir ülkenin bir diğerini kuvvet tehdidi veya kullanımı ile korkutamayacağı veya zorbalık yapamayacağı istikrarlı bir Avrupa-Atlantik güvenlik ortamı için vazgeçilmez temellerden birini oluşturmak.

Danışma: Washington Antlaşması'nın 4. Maddesinde öngörüldüğü üzere, üyelerin güvenliğini tehdit edebilecek olası riskler ve üyelerin ortak endişe konularında yürüttükleri çabaların eşgüdümü dahil, Müttefiklerin yaşamsal çıkarlarını etkileyebilecek her tür konuda Müttefikler için Atlantik ötesi bir forum oluşturmak.

Caydırıcılık ve Savunma: Washington Antlaşması'nın 5 ve 6. Maddelerinde öngörüldüğü üzere, NATO üyesi herhangi bir ülkeye yöneltilen herhangi bir saldırı tehdidine karşı caydırıcılık ve savunma sağlamak.

Ve, Avrupa-Atlantik sahasında güvenlik ve istikrarı güçlendirmek amacıyla:

Kriz Yönetimi: Washington Antlaşması'nın 7. Maddesinde öngörüldüğü üzere, her bir vakayı tek tek ele alarak ve oybirliği içinde, çatışma önlemeye etkili biçimde katkıda bulunmaya ve kriz mukabele operasyonları dahil, kriz yönetimine faal olarak katılmaya hazır olmak.

Ortaklık: Şeffaflığı, karşılıklı güveni ve İttifak ile birlikte çalışabilirlik yeteneğini artırmak amacıyla Avrupa-Atlantik sahasındaki diğer ülkelerle geniş kapsamlı işbirliği ve diyalog geliştirmek.¹⁷

Yeni Stratejik Kavram'ın üzerinde durduğu yeni tehdit ve tehlikeler; etnik çatışmalardan, insan hakları ihlalleri, siyasal istikrarsızlık ve ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Soğuk savaş'ın sona ermesinden sonra, Avrupa'da küresel bir savaş tehdidinin –neredeyse- bulunmamasına rağmen, özellikle Avrupa-Atlantik alanı dışında (*out of area*) bu alana yakın ve bitişik bölgelerde gerçekleşebilecek istikrarsızlık ve tehditler ittifakı yakından ilgilendirmektedir. Batıya yönelik güvenlik tehditlerinde yapısal değişiklikler

¹⁵*Ibid.*, s. 13-14.

¹⁶Anthony Cragg, "Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir Stratejik Kavram", *NATO Dergisi*, C. 47, S. 2, Yaz 1999, ss. 19-22.

¹⁷*Ibid.*, s. 21.

olmuştur. Güven vermeyen Üçüncü Dünya liderleri, nükleer silahların yayılması, dünya nüfusunun hızla artması, eşitsiz kaynak dağılımı, göçler, artan dinsel radikalizm ve milliyetçilik gibi tehdit ve tehlikeler artık sınırlarla kısıtlanamamaktadır.

Avrupa'nın göbeğinde, Bosna-Hersek'te ve Kosova'da yaşanan iç savaş ve NATO'nun müdahaleleri buna en güzel örneği oluşturmuştur. NATO Bosna-Hersek örneğinde arabuluculukta bulunmuş ve böylece sona erdirilmiştir. Kosova sorununda ise bir saldırı gerçekleştirmiştir. 24 Mart – 10 Haziran 1999 tarihleri arasındaki Kosova'ya yönelik hava saldırısı Yeni Stratejik Kavram'ın etkisini ortaya koymaktadır.

2.2. NATO'nun Doğuya Doğru Genişlemesi

Soğuk Savaş'ın ardından NATO'nun kurumsal çerçevesi normatif bir öze gereksinim duymaya başladığından NATO'nun genişlemesi bir "demokratik devletler topluluğu" ve "demokratik değerlerin temsili" anlamlarını da taşımaya başlamıştır.¹⁸

2.2.1. Barış İçin Ortaklık Projesi

Ağustos 1991'de SSCB'de gerçekleşen darbe üzerine, Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeler, olası bir Rus saldırganlığından çekinmeye başlamışlardır. Bu ülkeleri yatıştırmak ve Doğu Blokundaki çözülmenin olumlu bir düzeyde gerçekleşmesini etkilemek amacıyla NATO, Kasım 1991'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (KAİK) kurma kararı almıştır.¹⁹ KAİK'e, eski Doğu Bloku ülkeleri ile SSCB'den ayrılan ülkelerin de katılabileceği benimsenmiştir. Ancak KAİK, NATO'nun tamamen "önleyici diplomasi" politikasının pratiğe dönüşmüş biçimi olması nedeniyle, -eski Doğu Bloku ülkeleri ve eski Sovyet Cumhuriyetleri ile NATO arasında- bir "danışma" ve "görüş alışverişi" forumu olmaktan ileri gidememiştir.²⁰

Rusya Federasyonu'nda Aralık 1993 seçimlerinden sonra, aşırı milliyetçi lider Jirinovski'nin başında bulunduğu Liberal Demokrat Parti'nin, oyların %23'ünü alması üzerine, o zamana kadar Batı yanlısı bir dış politika izleyen Rusya, yükselmeye başlayan milliyetçilik nedeniyle daha iddialı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bunun üzerine de eski Doğu Bloku ülkeleri kaygılanmaya başlamışlardır.²¹ Bu ülkelerin kaygılarını gidermek amacıyla, üye ülkeler devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı 10-11 Ocak 1994 tarihli NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde İttifak, Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenliği hakkında sessizliğini bozarak, Orta Avrupa'nın yeni demokrasileri olan eski Varşova Paktı ülkelerini içine alacak şekilde genişlemesi konusunu

¹⁸Boyka Stefanova, "The Baltic States' Accession to NATO and the European Union: An Extension of the European Security Community?", *Journal of International Relations & Development*, C. 5, No. 2, Haziran 2002, s. 163.

¹⁹Robert Weaver, "NATO's Evolving Partnerships: Building Security Through Partnership", *NATO Review*, C. 49, No. 3, Güz 2001, s. 7.

²⁰Esra Çayhan ve Nurşin Ateşoğlu Güney, *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye* (İstanbul: Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı Ortak Yayını, 1996), s. 52.

²¹*Ibid.*, s. 53.

görüşmüştür.²² Zirvede, NATO ve eski Doğu Bloku ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında Barış için Ortaklık (BİO) adıyla yeni bir askeri ve siyasal ilişkiler bütünü'nün yapılandırılması üzerinde görüş birliğine varılmıştır.²³

BİO'nun oluşturulmasının, sadece eski Doğu Bloku ülkelerinin Rusya'dan duydukları kaygıları gidermek değil, aynı zamanda Rusya Federasyonu'nun da NATO'nun genişlemesinden duyduğu kaygıları gidererek, zaman kazanma amacını taşıdığı söylenebilir. Çünkü 1994'te uygulamaya konulması aşamasındaki durumuyla, eski Doğu Bloku ülkelere açıkça tam üyelik ve güvenlik garantisi verilmeden, bu ülkelerin NATO ile ilişkilerini geliştirmeleri amaçlanmıştır. BİO kararına katılan her üye ülke ile NATO arasında imzalanan ayrı antlaşmalar sayesinde, bir ortaklık oluşturulması hedeflenmiştir. BİO ile bir taraftan, ortak üyeler arasında siyasal danışma mekanizmalarını geliştirerek, ortak askeri tatbikatlar ve seminerler düzenleyerek, eski Doğu Bloku ve Sovyet ülkelerinin İttifakı tanımları ve ona güvenmeleri hedeflenmiş, diğer taraftan da, bu ülkelerin askeri güvenlik doktrinlerinin NATO'ya açılması düşünülmüştür.

BİO projesi ilan edildiğinde, Batının amacı; Rusya'yı karşısına almadan, eski Doğu Bloku ülkelerinin NATO'ya üye olma isteklerini bir süre yatıştırma olmuştur. Bu yüzden de, BİO oluşturulurken NATO'nun güvenlik garantisi ortak üyelerine tanınmamıştır. Buna rağmen bir buçuk yılda BİO'ya katılım sayısı 26 olmuştur.²⁴

Daha sonra NATO, ek bir adım daha atarak, eski Doğu Bloku ülkelerini içine alan genişletilmiş bir güvenlik ortaklığı önermiştir. BİO ve KAİK'in olumlu deneyimini birleştirmek amacıyla, 29 Mayıs 1997 tarihinde Sintra'da (Portekiz) bakanlar düzeyinde Kuzey Atlantik Konseyi toplanmış, ertesi günkü toplantılarında da KAİK ve BİO üyelerine Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ni (AAOK) başlatmaları önerisinde bulunulmuştur.²⁵ AAOK, "siyasal ve güvenlikle ilintili danışmalar üzerinde bir çerçeve oluşturma ve BİO bünyesinde işbirliğini arttırmayı" amaçlamıştır. 30 Mayıs 1997 tarihinde AAOK'nin temel dokümanı üzerinde anlaşma sağlanarak aynı gün açılış töreni düzenlenmiştir. Bu karar sonucunda, KAİK'in faaliyetlerine son verilerek hak ve yetkileri AAOK²⁶'e devredilmiştir. Böylece, KAİK ve

²²Yüksel İnan and İslam Yusuf, "Partnership For Peace", **Perceptions**, C. IV, No. 2, Haziran-Ağustos 1999, s. 68.

²³Michael Smith and Stephen Woolcock, "Learning to Cooperate: The Clinton Administration and The European Union", **International Affairs**, C. 70, No. 3, Temmuz 1994, s. 473; John Borawski, "Partnership for Peace and Beyond", **International Affairs**, C. 71, No. 2, Nisan 1995, s. 233.

²⁴Çayhan ve Güney, **op. cit.**, s. 53-56.

²⁵Robert E. Hunter, "NATO's Evolving Partnerships: Getting Cinderella to The Ball", **NATO Review**, C. 49, No. 3, Güz 2001, s. 10-11.

²⁶AAOK'in üyeleri şunlardır: Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, İsveç, İsviçre, Makedonya, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan, Tacikistan ise BİO üyesidir. Sergio Balanzino, "A Year After Sintra: Achieving Cooperative Security Through The EAPC and PFP", **NATO Review**, C. 46, No. 3, Güz 1998, s. 4.

BİO'nun temel ilkeleri AAOK'ye uygulanabilir hale getirilecektir. Bu ilkeler; siyasal danışma ve işbirliği fırsatlarının bütün NATO üyelerine ve ortaklarına eşit olarak açılması ve NATO ile işbirliklerinin düzeyini ve kapsamını kendilerinin belirleyebilmeleridir.²⁷

2.2.2. NATO-Rusya Federasyonu İlişkisi

SSCB'nin dağılmasından sonra, -yeniden yapılanmasını gerçekleştiren- Rusya Federasyonu, ilk altı ay süresince tamamen Batıya dönük bir dış politika izlemiştir. Bu dönemde, "Atlantikçi görüş" olarak bilinen ve Gorbaçov'un düşüncelerinden de etkilenen bu ekolün savunucularına göre, artık Rusya'nın ulusal güvenliğini başka ülkelerin güvenliklerine pahasına sağlaması olanaksızdır. Batı ile stratejik işbirliği yapmak, Rus dış politikasının birinci önceliği olmalıdır.²⁸

İlimli ve sertlik yanlısı milliyetçilerin, komünistlerin ve neo-Bolşeviklerin oluşturdukları "Avrasyacı görüş" taraftarlarına göre ise Rusya, Gorbaçov dönemiyle birlikte Batı ile iyi ilişkiler kurma uğruna kendi coğrafi ve kültürel yapısına ters düşen hareketlerde bulunmuştur. Artık bu politikadan vazgeçerek kendi öz çıkarlarını savunması gerekmektedir. Bunu sağlamak amacıyla da ağırlık, yakın çevreye ve Rusya dışındaki yaklaşık 25 milyon Rus azınlığın haklarının korunmasına verilmelidir. Gerekirse, yakın çevredeki Rus azınlığı korumak amacıyla, Moskova Hükümeti kendi "Monroe Doktrini"ni uygulamaya koyabilmelidir. 1993 yılındaki Rus askeri doktrini de, Rusya Federasyonu'nun yakın çevresindeki hegemonyasını sağlamlaştırmasını öngörmektedir.²⁹

NATO'nun 1990'lı yılların başından itibaren gündeme getirdiği genişleme politikasının, Rus muhalefetinin Batı karşıtı örgütlenmesi için gerekli meşru zemini sağladığı söylenebilir. Batı yanlısı görüşteki Ruslar da bu inancı paylaşmış ve NATO'nun genişleme kararının, Rusya Federasyonu'nda başlatılan reform hareketlerini baltalayacağı, bu nedenle Batının, artık bu girişiminden vazgeçmesi gerektiğini ileri sürmeye başlamışlardır. NATO'nun genişlemesinden kaygılanan bir diğer kesim de Rus Ordusu'dur. Onlar da, NATO'nun genişlemesinin, doğal olarak yeni bir güvenlik kaygısına neden olacağını ileri sürmüşlerdir.³⁰

20-21 Mart 1997'deki AGİT Helsinki Zirvesi'nde, ABD Başkanı Bill Clinton ile Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin bir araya gelerek, NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki işbirliğinin genel yönlerini konuşarak şu konular üzerinde anlaşmışlardır: 1- NATO genişlemesi sürecektir, 2- hiç bir Avrupa ülkesi bu konunun dışında tutulmayacak, 3- "ikinci sınıf" üyelik söz konusu olmayacak, NATO'nun yeni üyeleri de eski üyelerin hakları ve sorumluluklarından yararlandırılacaktır, 4- aralarında işbirliği ve danışma mekanizmaları kuran yeni bir forum oluşturularak, mümkün olan her

²⁷Rotfeld, *op. cit.*, s. 37.

²⁸Çayhan ve Güney, *op.cit.*, s. 17-18.

²⁹*Ibid.*, s. 18; Richard Pipes, "Is Russia Still an Enemy?", *Foreign Affairs*, C. 76, No. 5, Eylül-Ekim 1997, s. 67-68.

³⁰Çayhan ve Güney, *op. cit.*, s. 19.

alandanda NATO ve Rusya arasında ortak hareket edilecek ve 5- NATO gelişmesine devam edecek fakat, çekirdeğini oluşturan kolektif savunma işlevi sürdürülecek, artırılmayacaktır (mevcut durum korunacaktır).³¹

Rusya ayrıca, ABD ve diğer NATO üyesi ülkelerden, herhangi bir çekince koymadan yeni NATO üyesi ülkelerin topraklarına nükleer ve konvansiyonel güçler yerleştirmeme yükümlülüklerine uymalarını istemiştir. NATO 1996 yılındaki Kuzey Atlantik Konseyi bildirgesinin uygulanmakta olduğunu ve yakın gelecekte de yeni üyelerinin topraklarına nükleer silahlar yerleştirmeleri için, bir niyet, plan ve nedenin bulunmadığını bildirmiştir. NATO ayrıca, yeni üyelerinin topraklarına çok sayıda asker yerleştirmeyeceğini ve bu konuda 1990 yılında Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'na (AKKA) bağlı kalacaklarını deklare etmiştir.³²

NATO Genel Sekreteri Javier Solana ile Rusya Dışişleri Bakanı Yevgeny Primakov arasında, Ocak 1997'de başlayan görüşmeler zinciri sonrasında, 14 Mayıs 1997'de Moskova'da tamamlanan NATO-Rusya Kurucu Senedi (*The Founding Act*) 27 Mayıs 1997 tarihinde Paris'te imzalanmıştır. Bu doküman NATO ile Rusya arasında güvenlik konusunda işbirliğini öngören kalıcı kurumsal çerçeveyi tesis etmektedir. Antlaşmanın amacı; Avrupa-Atlantik bölgesinde demokrasi ilkeleri ve güvenlik işbirliği konularında, sürekli ve kalıcı barış ortamını birlikte oluşturmaktır. Ayrıca, NATO ve Rusya aralarındaki ilişkiyi, davranış kuralları, sorumluluklar ve ortak değerlere bağlılık temeline dayandırmayı taahhüt etmektedirler.³³

Bu antlaşma ile ayrıca, NATO ile Rusya arasındaki işbirliği ve danışma konularının temel işletme aracı olarak da Daimi Ortaklık Konseyi (DOK) kurulmuştur.³⁴ İmzacılar, NATO üyesi ülkelerin veya Rusya'nın iç işlerini ilgilendiren konularda, danışma mekanizmasının işlemeyeceği, veto haklarını diğerinin aleyhine kullanamayacakları, üçüncü ülkelerin çıkarlarını olumsuz yönde etkileyecek araçları kullanmayacakları, güvenliklerini ilgilendiren durumlarla karşılaştıklarında birbirlerini bilgilendirip görüş alacakları konularında anlaşmışlardır. DOK yılda iki kez dışişleri ve savunma bakanları düzeyinde ve Kuzey Atlantik Konseyi'ndeki daimi büyükelçileri düzeyinde toplanacaktır.³⁵

1999 yılının başlarında DOK, Avrupa güvenlik konularının (terörizm, AKKA, Bosna-Hersek, Kosova) tartışıldığı, dışişleri bakanları ve büyükelçilerin katıldığı bir forum haline gelmiştir.³⁶

11 Eylül 2001'deki terör saldırısından sonra NATO ile Rusya Federasyonu arasında ortak tehditlere karşı işbirliğinin artırılması konusu gündeme gelmiştir. Bu amaçla 28 Mayıs 2002 tarihinde Roma'da NATO ile

³¹Rotfeld, *op. cit.*, s. 28.

³²*Ibid.*

³³*Ibid.*, s. 28-29.

³⁴Willem Matsers, "Towards a New Strategic Partnership", *NATO Review*, C. 49, No. 4, Kış 2001, s. 19.

³⁵Rotfeld, *op. cit.*, s. 29.

³⁶Mark Webber, "A Tale of a Decade: European Security Governance and Russia", *European Security*, C. 9, No. 2, Yaz 2000, s. 51.

Rusya arasında bir zirve düzenlenmiştir. Bu zirvede yeni NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. Böylece 19 NATO üyesi ülke ve Rusya Federasyonu'ndan oluşan "20" ülke arasında ortak eylem fırsatları arttırılmıştır. Ayrıca 27 Mayıs 2002 tarihinde de Moskova'da NATO Askeri İrtibat Misyonu tesis edilmiştir. Böylece NATO Askeri Komitesi ve Rusya Savunma Bakanlığı arasında askeri konulardaki işbirliği de yakınlaştırılarak, arttırılmıştır.³⁷

2.2.3. NATO'ya Yeni Üyelerin Kabulü

Eylül 1995 tarihinde NATO gelecekte kabul edebileceği muhtemel üyeler için bir dizi siyasal ve askeri kriterleri yani Üyelik Eylem Planı'nı (*Membership Action Plan-MAP*) ortaya koymuştur. MAP'a göre, NATO'ya girişte tüm üyelerin demokratik ilke ve yöntemlere bağlılığını ve komşularıyla var olan sınır anlaşmazlıklarını çözmelerini gerektirmekteydi. Ayrıca bu kriterler yeni üyeler için uygulanacak, Türkiye ve Yunanistan gibi eski üyeler arasındaki uyuşmazlıklara uygulanmayacaktı.³⁸ MAP ile NATO'ya aday ülkelerin siyasal ve askeri kriterleri karşılamadaki başarılarını gösteren ilerleme raporları da düzenlenmektedir.³⁹

1997 yazına kadar, 12 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi⁴⁰ NATO'ya girmek için başvurmuştur.⁴¹ 29 Ocak 1999 tarihinde NATO Genel Sekreteri Javier Solana NATO üyeliği için başvuruda bulunmuş olan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya Başbakanlarına, tüm NATO üyesi ülkelerin bu başvuruları onayladıklarını içeren bir bildiride bulunmuş, 26 Şubat 1999 tarihinde de Kuzey Atlantik Antlaşması bu üç ülke cumhurbaşkanları tarafından imzalanmıştır (Macaristan Cumhurbaşkanı daha önce imzalamıştır). 12 Mart 1999 tarihinde bu metinlerin depoziter ülke olan ABD'ye verilmesinden sonra bu üç ülke resmen NATO üyesi olmuşlardır.⁴² Bu üç eski Doğu Bloku ülkesinin NATO'ya üye olmalarından sonra Avrupa'da yeni bir "bölünme çizgisi"nin olmadığı da özellikle belirtilmiştir.⁴³ Çünkü, 1993 yılıyla birlikte Rusya Federasyonu'nun NATO'nun olası genişlemesine yönelik tepkileri sertleşmeye başlamıştı.

³⁷NATO Today: Building Better Security and Stability for All (Brussels: NATO Office of Information and Press, 2002), s. 20.

³⁸Mark Kramer, "NATO, the Baltic States and Russia: a Framework for Sustainable Enlargement", *International Affairs*, C. 78, No. 4, Ekim 2002, s. 736.

³⁹NATO üyesi olmak için başvuran bir ülke NATO tarafından üyeliğe davet edilir. Davetten üyeliğe süreç şu şekilde işlemektedir: İlk adımda; aday ülkelerle NATO arasında katılım müzakereleri yapılır, ikinci adımda; davet edilen ülkeler niyet mektuplarını NATO'ya gönderirler, üçüncü adımda; katılım protokolleri imzalanır, dördüncü adımda; katılım protokolleri NATO ülkelerince onaylanır ve son adımda da; davetliler NATO üyesi haline gelirler.

⁴⁰Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya.

⁴¹Ryan C. Hendrickson, "The Enlargement of NATO: The Theory and Politics of Alliance Expansion", *European Security*, C. 8, No. 4, Kış 1999, s. 89-90.

⁴²Sebestyen L. v. Gorka, "NATO After Enlargement: is the Alliance better off?", *NATO Review*, C. 47, No. 3, Güz 1999, s. 33; Rotfeld, *op. cit.*, s. 34.

⁴³Javier Solana, "The Washington Summit: NATO Steps Boldly into The 21st Century", *NATO Review*, C. 47, No. 1, İlkbahar 1999, s. 3.

Rusya'ya göre böyle bir politikanın uygulanması Soğuk Savaş sonrası Avrupa askeri güç dengesini NATO lehine bozacaktır.

NATO perspektifinden bakıldığında ittifakın genişlemesi, Avrupa'daki istikrarın devam etmesi açısından önemlidir. Genişleme politikası, Avrupa'nın çevresinde ve sınırlarının dışındaki yeni tehditleri önlemeyi amaçlayan bir stratejik politikadır. Çünkü yeni üyelerin kabulü sırasında yapılan siyasal tartışmalar; bir yandan NATO üyeliğini açık tutarak eski Varşova Paktı üyesi ülkelerde gerçekleşen değişimi askeri açıdan etkilemek ve NATO'nun askeri özelliğini değiştirmeden genişleme sürecini yavaşlatmak biçiminde ikili bir strateji ortaya konmasına neden olmuştur.⁴⁴

NATO Soğuk Savaş sonrası ikinci genişleme sürecini de başarıyla gerçekleştirmiştir. 21-22 Kasım 2002 tarihinde Prag'da yapılan NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde toplam 45 milyon nüfusa sahip yedi ülkeye daha kapılarını aralamıştı. Bu ülkeler şunlardır: Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'dır. Bu ülkelerden üç tanesi eski Sovyet Cumhuriyeti, üç tanesi eski Varşova Paktı üyesi ve bir tanesi de eski Yugoslavya Cumhuriyetidir.⁴⁵

Soğuk Savaş sonrası ikinci genişlemeye dahil olan yedi ülke, ilk genişlemedeki ülkelere (Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya) göre daha hızlı bir ilerleme kaydetmişlerdir.⁴⁶ 2003 Mart sonuna kadar katılım protokolleri imzalanmış ve 29 Mart 2004 tarihi itibarıyla de resmen NATO üyesi olmuşlardır.⁴⁷ Böylece 26 üyeye ulaşan örgüt ilk tarihi zirvesini 28-29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı ile yapmıştır.

Bu arada Prag'daki sürece dahil olamayan Arnavutluk ve Makedonya'ya NATO'nun savunma ve güvenlik konularındaki yardımı da devam etmektedir. Ayrıca 2002 yılında Üyelik Eylem Planı'na katılan Hırvatistan'ın da gelecekte NATO'ya üye olması beklenmektedir.⁴⁸

3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği

Soğuk Savaş süresince savunma ve güvenliklerini ABD'nin sahip olduğu nükleer güce ve taktik hava filosuna dayanarak güvence altına alan NATO'nun Avrupalı üyeleri; (özellikle Avrupa Topluluğu'na dahil olan üyeler) kaynaklarını askeri harcamalar yerine ekonomik kalkınmalarına ayırmayı tercih etmişlerdir. Bu durum zaman zaman ABD tarafından eleştirilse de, çok fazla üzerinde durulmamıştır. Ancak Soğuk Savaşın sonlarına doğru ekonomik kalkınmalarını gerçekleştiren Avrupalı ülkelerin,

⁴⁴Rodfelt, *op. cit.*, s. 33.

⁴⁵NATO After Prague: **New Members, New Capabilities, New Relations** (Brussels: NATO Office of Information and Press, 14 Ocak 2003), s. 1-2.

⁴⁶*Ibid.*, s. 2.

⁴⁷<<http://www.nato.int/issues/enlargement>> (05.04.2004).

⁴⁸Hırvatistan MAP'a 2002 yılının Mayıs ayına kadar kabul edilmemiştir. Çünkü, bu ülke adaylık için gerekli siyasal ve askeri kriterleri bu tarihe kadar gerçekleştirememiş ve Eski Yugoslavya Savaş Suçluları Mahkemesi ile yakın işbirliği yapmamıştır. Normalde aday ülkelerin MAP'a girmesi ile adaylığı arasında geçen süre yaklaşık üç yıl olması nedeniyle, bu ülkenin NATO'ya tam üye olması 2005 yılını bulacaktır.

kendi savunma ve güvenliklerini sağlama adına daha fazla sorumluluk almaları gereği üzerinde durulmaya başlamıştır. Ayrıca Avrupa entegrasyonu sürecinde ekonomik birliğe doğru ciddi bir ilerleme sağlanmasına rağmen siyasi birlik adına önemli bir ilerleme gerçekleştirilememiştir. Siyasi birlik için ise, ortak bir dış ve güvenlik politikası geliştirmek ve uygulamak gerekmektedir. Ancak sorun NATO ile mi, yoksa NATO'dan bağımsız mı olacağı noktasında düşünülmektedir.

1990'lı yılların başında, NATO'nun Avrupa ayağını oluşturan ülkelere, ortak güvenlik ve savunmalarında daha fazla sorumluluk almalarına olanak sağlayacak bir süreç başlatılmıştır. NATO içindeki imkan ve yetenekleri tekrarlamadan gerçek bir Avrupa askeri yeteneği oluşturulmak istenmiştir. Ayrıca bu yaklaşım ile, hem Atlantik'in iki yakası arasında dengeli bir ortaklık oluşturulacak, hem de Avrupa entegrasyonu sürecinde, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası geliştirme isteği karşılanacaktı.⁴⁹

NATO içerisinde, bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) geliştirmek, NATO'nun siyasi ve askeri yapılarındaki uyarlamaların bir parçası olmuştur. Bu aynı zamanda Avrupa Birliği'nin gelişiminde de önemli bir unsur oluşturmaktadır. AB'nin gelişim sürecinde, 1991 Maastricht, 1997 Amsterdam Antlaşmalarına, BAB'ın bunlarla ilgili açıklamalarına ve NATO'nun 1990 Londra, 1994 Brüksel, 1997 Madrid ve 1999 Washington Zirve Kararlarına dayanmaktadır.⁵⁰

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa uluslarının kendi savunma sorumluluklarını arttıran bir kavram olarak kullanılmaktadır.⁵¹ AGSK ilk kez 10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'teki "AB üyesi ülkelerin BAB'ın rolü ve AB ile ve Atlantik İttifakı ile olan ilişkileri hakkındaki" deklarasyonu ile resmen kabul edilmiştir. Böylece Topluluk Zirvesi'nde kabul edilen Avrupa Birliği Antlaşması'nda da (Maastricht Antlaşması) yer almıştır (madde 17). Avrupa güvenlik kimliği düşüncesi, 7-8 Kasım 1991 tarihindeki Atlantik İttifakı'nın Roma Zirvesi kararlarında ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra da NATO üyesi ülkeler arasında AGSK'nin "NATO bünyesinde mi? yoksa NATO'nun dışında mı? oluşturulması gerektiğine" yönelik yoğun tartışmalar başlamıştır.⁵²

NATO ve AB arasındaki olası rekabet düşüncesi, Avrupa Birliği Antlaşması'nda (Maastricht Antlaşması) yer alan ortak savunma konularının belirlenmesi, savunma politikası ile güvenlik politikasının ayrılmasını ve BAB'ın⁵³ "alan-dışı" sorunlara yönelik operasyonel görevlerini içeren konularda da yoğun tartışmalar yapılmaya başlamıştır.⁵⁴

⁴⁹NATO Handbook (Brussels: NATO Office of Information and Press, 2001), s. 98-99.

⁵⁰Ibid., s. 99.

⁵¹Yüksel İnan ve İslam Yusuf, "New European Security Identity And Turkey", **The Turkish Yearbook of International Affairs**, No. XXIX, 1999, s. 35.

⁵²Stanislaw Parzymies, "The European Security and Defence Identity: Myth or Reality?", **The Polish Quarterly of International Affairs**, C. 8, No. 2, İlkbahar 1999, s. 11.

⁵³BAB (Batı Avrupa Birliği) Avrupa'nın ortaklaşa savunulması amacıyla oluşturulan ilk girişimdir ve 1948 yılında İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında kurulmuştur. Ancak 1949 yılında NATO kurulunca, yasal olarak varlığını korumakla birlikte

BAB üyesi ülkelerin Maastricht Deklarasyonu'nda, AGSK'nin aşama aşama geliştirileceği vurgulanmıştır. Buna göre BAB, AB'nin entegral bir unsuru haline dönüştürülecek ve Atlantik dayanışmasına katkısı arttırılacaktır. AGSK'nin amacı, "AB çerçevesinde ortak bir savunma politikasının nihai gelişimi, Kuzey Atlantik İttifakı çerçevesindeki savunma ile tutarlı, ortak bir savunma politikası oluşturmak" olarak belirlenmiştir.⁵⁵

Deklarasyonun Atlantik İttifakı ilişkileri ile ilgili bölümünde BAB, NATO'nun Avrupa kanadını güçlendiren ve genişleten, ayrıca İttifakın BAB üyesi ülkelerinin NATO'daki katkılarının ve sorumluluklarının genişlemesine neden olacak bir faktör olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama, Avrupalı üyelerin NATO içindeki sorumluluk ve yükümlülüklerini arttırmalarına yönelik, ABD'nin arzusunu da ortaya koymaktadır.⁵⁶

10-11 Ocak 1994'de Brüksel'de düzenlenen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde 1 Kasım 1993 tarihinde Maastricht Antlaşmasının yürürlüğe girmesi memnuniyetle karşılanmıştır.⁵⁷ Çünkü, ikinci ayağında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturulmasını öngörmesi nedeniyle, doğal olarak NATO'nun Avrupa ayağının da gelişmesi gündeme gelmektedir.

Haziran 1996 tarihindeki Kuzey Atlantik Konseyi'nin Berlin'deki Bakanlar Toplantısı'nda, AGSK'nin NATO içerisinde kurulması düşüncesi kabul edilmiştir. Böylece NATO ve BAB'ın, Kuzey Atlantik Konseyi ile bağlantılı bir biçimde çalışacakları anlaşılmıştır.⁵⁸ Berlin Sonuç Bildirgesi, Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenlik yapılanması açısından dönüm noktası olmuştur. NATO'nun önceliği, ABD'nin NATO'daki liderliği, Avrupalı üyelerin NATO'ya katkıları ve Avrupa güvenliği ve savunma kimliğinin kısa ve orta vadedeki başarı şansı gibi temel konular üzerinde -Atlantik'in her iki yakasındaki üyeler arasında- pazarlık gücünü etkilemiştir.⁵⁹

8 Temmuz 1997 Madrid Zirve Toplantısında da NATO bünyesinde AGSK oluşturulması memnuniyetle karşılanmış ve Kuzey Atlantik Konseyi

uygulamada önemini kaybetmiştir. 1980'lerin ortalarına kadar adeta unutulmuştur. 1984 yılı Ekim ayında üye ülkeler dışişleri bakanlarının Roma toplantısında ilk kez NATO dışında olası ortak askeri işbirliğini değerlendirmişlerdir. Ekim 1987'de Lahey'de Bakanlar Konseyi, Batı Avrupa savunmasını arttırmak için üzerlerine düşen sorumlulukların gerekleri için hazır olmaları konusunu tartışmışlardır. BAB'ın etkinliğini artırma hedefi temel olarak 1987 Tek Avrupa Senedi ile artmaya başlamış ve 1991 Maastricht Antlaşması ile (2. sütun) geliştirilmiştir. 19 Haziran 1992'de BAB üyesi ülkeler Petersberg Bildirisi (Görevleri) üzerinde anlaşmışlardır. Bu bildirinin BAB'ın AB'nin savunma kolu olarak geliştirilmesinde ve NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesinde çok önemli bir yeri vardır. Petersberg Bildirisine göre BAB üyesi ülkelerin askeri birlikleri şu görevlerde kullanılabilirler: İnsani yardım ve kurtarma görevleri, barışı koruma görevleri ve barışın yeniden tesisini içeren kriz yönetimi görevleri. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gürkaynak, *op. cit.*, s. 51-53, 187-200.

⁵⁴Gnesotto, *loc. cit.*

⁵⁵Parzymies, *loc. cit.*

⁵⁶*Ibid.*, s. 12.

⁵⁷NATO Handbook, s. 99.

⁵⁸Margarita Mathiopoulos and Istvan Gyarmati, "Saint Malo And Beyond: Toward European Defence", *Washington Quarterly*, C. 22, No. 4, Güz 1999, s.65.

⁵⁹Ifantis, *op. cit.*, s. 15.

Daimi Oturumu'ndan BAB ile işbirliği içinde bu alandaki çalışmalarını hızlandırması istenmiştir.⁶⁰

Bu gelişmelerden sonra NATO'nun, BAB liderliğindeki operasyonlara⁶¹ vereceği desteğin her boyutu karşılayabilecek şekilde uyarlanmasının bir parçası olarak yapacağı düzenlemeler tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“NATO'nun kuvvet ve yetenek geliştirmesi ile ilgili yeni savunma planlama yöntemleri içinde BAB gereklerinin göz önünde bulundurulması...;

BAB'ın Kuzey Atlantik Konseyi'nin onayıyla kullanmak isteyebileceği NATO varlık ve yeteneklerini belirleyecek yöntemler oluşturması;

NATO içinde BAB'ın politik kontrolü ve stratejik yönetimi altındaki bir operasyonu hazırlamak, desteklemek, komuta etmek ve yürütmekte kullanılacak çokuluslu Avrupa komuta düzenlemeleri yapmak...;

NATO desteği ile yürütülen bir BAB operasyonu sırasında gerek duyulan eşgüdümü sağlayacak danışma ve enformasyon paylaşma düzenlemelerini yapmak;

BAB misyonları için askeri planlama ve tatbikatlar [tatbikatlar] geliştirmek.”⁶²

Uygulamada bu düzenlemeler: BAB'ın müdahale etmeye karar verdiği bir kriz durumunda, -NATO bu müdahaleden kaçınıyorsa- BAB kendi kontrol ve idaresi dahilinde bir operasyon gerçekleştirmek için NATO varlık ve yeteneklerini kullanmak isteyebileceği anlamına gelmektedir. İstenen varlıklar Kuzey Atlantik Konseyi tarafından her bir durum için ayrı ayrı değerlendirilerek ve iki örgüt arasında yapılacak özel bir anlaşmayla BAB'ın kullanımına verilebilmektedir. NATO operasyon sırasında varlıklarının kullanımını takip ederek BAB ile siyasal irtibatını düzenli olarak devam ettirmiştir.⁶³

NATO bünyesinde AGSK geliştirilmesinde bundan sonraki aşama NATO varlıklarının ve komuta yapısının kullanımı ve enformasyon paylaşımı ile ilgili düzenlemelerin tamamlanması veya geliştirilmesi, kriz yönetimi metotlarının ortaklaşa denenmesi ve değerlendirilmesi gibi çalışmalar biçiminde -AB'nin Köln Zirve kararlarına kadar- devam etmiştir. Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde ortak bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP)⁶⁴ uygulanması için ihtiyaç duyulan araç ve yetenekleri

⁶⁰NATO Handbook, s. 100.

⁶¹Petersberg görevleri.

⁶²NATO El Kitabı (50. Yıldönümü Sayısı) (Brüksel: Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998), s. 86-87.

⁶³Ibid., s. 87.

⁶⁴AGSP, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının bir açılımıdır ve bağımsız bir aktör olarak uluslararası sisteme dahil olabilmek amacıyla geliştirmeye çalıştığı politikasıdır. NATO'dan bağımsız bir yapılanmayı öngörmektedir. AGSP'nin temelleri 4 Aralık 1998 tarihinde St. Malo'da, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile İngiltere Başbakanı Tony Blair arasında gerçekleştirilen zirvede atılmıştır. Bu tarihten sonra ABD'nin de fazla direktmemesi ve daha önce

AB'ye vermek amacıyla kararlar alınmıştır. Bu kararlara uygun olarak AGSK'nin gelişmesi ile ilgili olarak BAB'ın üstleneceği rol de AB tarafından belirlenecektir.⁶⁵ Çünkü bu Zirvede BAB'ın feshedilerek AB'nin entegral bir unsuru haline getirilmesine de karar verilmiştir.

Bu müdahale periyodu içinde NATO BAB ile birlikte çalışmaya devam etmiştir. Bu işbirliğinin amacı NATO varlık ve kapasitelerini kullanan BAB liderliğindeki bir kriz yönetimi operasyonu durumunda, iki örgüt arasındaki işbirliği olanağını sağlayacak düzenlemeleri tamamlayarak uygulamaya koymaktır. Daha ileri bir çalışma bu tür varlıkların ve bilgi paylaşımının kullanımı ile ilgili düzenlemeleri daha da rafine etmek için yapılmıştır. Ayrıca prosedürlerin ortak bir teste tabi tutulup değerlendirilmesiyle, ortak unsur ve güçlerin incelenmesi de gerçekleştirilmiştir. NATO ve BAB'ın ortak kriz yönetimi tatbikatı 2000 yılı Şubat ayında yapılmıştır. Kasım 2000 Marsilya toplantısında, BAB Bakanları -BAB'ın savunma alanında AB'nin entegral bir unsuru olması sürecinde-rutin NATO-BAB danışma mekanizmalarını genişletmeye karar vermişlerdir.⁶⁶

NATO ile AB arasındaki ilişkilerin etkili bir biçimde çalışması önemli kriz yönetimi görevlerinin başarısı ile yakından ilgilidir. İki örgüt arasındaki resmi ilişkiler Ocak 2001'de kurulmakla birlikte, 16 Aralık 2002 tarihinde NATO ile AB arasında AGSP konusundaki deklarasyonun kabul edilmesiyle gelişmiştir. Bu tarihten sonra AB ve NATO arasında kriz yönetiminde işbirliği konusunda bir seri doküman üzerinde müzakereler devam etmiştir. Bunların arasında "Berlin-Artı" (*Berlin-Plus*) olarak bilinen paket, 1 Nisan 2003 tarihi itibarıyla Makedonya'daki barışı koruma sorumluluğunu NATO'dan alarak AB'ye devretmeyi olanaklı kılmıştır.⁶⁷

Berlin-Artı terimi, Berlin'de yapılan 1996 yılındaki NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'na işaret etmektedir. Bu toplantıda bakanlar bir AGSK oluşturulması konusunda anlaşmışlardı. Berlin-Artı düzenlemeleri kaynakların gereksiz yere tekrarından kaçınmayı ve şu dört unsuru kapsamaktadır: 1- NATO'nun operasyonel planlamasına AB'nin katılımını sağlama, 2- NATO imkan ve kabiliyetlerinden AB'nin olası yararlanması, 3- SACEUR'da (Avrupa Müttefik Başkomutanı), -AB'nin yüklendiği görevlerde- yönetimin NATO'nun Avrupalı üyelerinde olması seçeneği, 4- NATO savunma planlama sisteminin AB operasyonları ile ortaklaşa hareket edebilmesinin sağlanması. Berlin-Artı düzenlemeleri, günümüzde AB'nin ilk askeri görev yeri olan Makedonya'da uygulanmaktadır.⁶⁸

muhalif olan İngiltere'nin destek vermesi nedeniyle, AGSK tartışmaları rafa kaldırılmış ve AGSP üzerinde yoğunlaşmıştır.

⁶⁵NATO Handbook, s. 101.

⁶⁶Ibid., s. 101-102.

⁶⁷"Building Peace and Stability in Crisis Regions", NATO Briefing, Ekim 2003, s. 5,

<<http://www.nato.int/docu/briefing/crisis-management-e.pdf>> (15.12.2003).

⁶⁸Ibid.

4. Sonuç

Soğuk Savaş yıllarında Avrupa güvenliğini garanti eden NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde de bu misyonunu başarıyla yerine getirmiştir. Avrupa’da meydana gelen etnik temelli sorunların engellenmesini ve barışın tesisi ve devamını; ne BM, ne AB, ne de AGİT sağlayabilmiştir. Bu örgütler temelde diplomatik çözüm yollarını kullanmaktadırlar. Ancak bu sorunların çözülmesi barışçıl yöntemlerle mümkün olamamış ve askeri olanaklara sahip olan NATO’nun girişimleriyle sağlanabilmiştir.

Yugoslavya’nın dağılma sürecinde Bosna-Hersek ve Kosova’da yaşanan olaylar ve sorunların NATO’nun katkısıyla çözüme ulaşması, bu örgütün Avrupa barışı ve güvenliği için ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Avrupa güvenliğinin geleceğini öncelikle NATO güvence altına almaktadır.⁶⁹

Kosova’ya yönelik hava saldırısı, ABD ile Avrupalı ülkeler arasında askeri olanaklar ve teknik kapasite bakımından var olan boşluğun ne kadar büyüdüğünü göstermesi bakımından da önemlidir. Atlantik savunmasında dikkati çeken teknolojik boşluk, İttifakın siyasal temelde de farklı uygulamalara doğru yönelmesine neden olmaktadır.⁷⁰

Bununla birlikte, siyasal karar vericiler arasında görüş birliğinin sağlanamaması ve Avrupa kamuoyunun böyle bir ordunun hayata geçirilebilmesi için gerekli olan finansmanı sağlamak amacıyla, yapılabilecek vergi artışlarına sıcak bakmadığı da ortadadır. 1992 yılından beri, NATO’nun Avrupalı üyeleri savunma harcamalarını %22 oranında kısmışlardır. Bu nedenle AB bünyesinde bir Avrupa Ordusu kurulması düşüncesi hayata geçirilememekte ve “bir düşünce” olarak gelişimine devam etmektedir.⁷¹

Avrupa ülkeleri arasında, ABD ile aralarındaki bu farkı kapatmak ve bu ülkeye olan bağımlılıklarından kurtularak; ekonomik, askeri ve siyasal bağımsızlıklarını yeniden sağlamayı düşünenler bulunmaktadır. Ancak mevcut durum ve olanaklar ile, Avrupa ülkeleri arasındaki görüş ayrılıkları göz önünde bulundurulduğunda, kısa ve orta vadede Avrupa’nın bu düşüncesini gerçekleştirebilmesi olası görünmemektedir. Tek başına düşünüldüğünde Avrupa’nın sahip olduğu yetenekler, AB’nin üstlenmeyi amaçladığı tüm görevleri başarıyla yerine getirmesi için yeterli düzeyde değildir.⁷²

Ayrıca, NATO bünyesinde ABD’nin tartışmasız liderliği söz konusudur. AB’nde liderlik konusunda Fransa, Almanya ve İngiltere gibi büyük ve etkili üyeler arasında yarış bulunmaktadır.⁷³ Tartışmasız bir

⁶⁹Peter W. Rodman, “The Fallout From Kosovo”, **Foreign Affairs**, C. 78, No. 4, Temmuz/Ağustos 1999, s. 46.

⁷⁰John Deutch, Arnold Kanter ve Brent Scowcroft, “Saving NATO’s Foundation”, **Foreign Affairs**, C. 78, No. 6, Kasım/Aralık 1999, s. 54-55.

⁷¹Soojin Yim, “Best Defence”, **Harvard International Review**, C. 22, No. 3, Güz 2000, s. 14-15.

⁷²Rainer Schuwirth, “Helsinki Hedeflerini Yakalamak”, **NATO Dergisi**, S. 3, Sonbahar 2003, s.

3.

⁷³Parzymies, **op. cit.**, s. 25.

liderden yoksun (1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla) 25 üyeli örgütte, Avrupa savunmasına yönelik karar alma sürecinin güçlüğü dikkat çekicidir.

Uzun vadede AB'nin NATO ile karşılaştırılabilir bir askeri güç geliştirip geliştiremeyeceği belli değildir. Bazı operasyonların (sivillere yardım ve önleyici güç kullanmak gibi) NATO'dan ayrı olarak yapılabileceği tartışmaları devam etmektedir. NATO'dan ayrı olarak bu tip operasyonların gerçekleştirilebilmesi global ölçekte mümkün değildir. AGSP planlayıcıları bu duruma dikkat ederek, Avrupa içi veya Avrupa çevresine odaklanarak politikalar geliştirmektedirler. Fakat Balkanlar'da bile bu tip operasyonların kısa vadede NATO'dan ayrı ve bağımsız bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda mümkün görünmemektedir.⁷⁴

Son tahlilde Avrupa, giderek artan küresel riskler tehdidi ile karşı karşıya olmasına rağmen, bu tehditlere cevap verebilecek küresel yeteneklere sahip değildir ve kısa ve orta vadede güvenliği ve istikrarı için ABD'ye ve NATO'ya bağımlıdır.⁷⁵

Günümüzde NATO, başlangıçtaki Avrupa ve Atlantik bölgesinin savunma ve güvenliğini sağlama amacının ötesinde, artık global ölçekte bir barış ve güvenlik örgütüne dönüşeceğinin ciddi ipuçlarını vermektedir. Bu ipuçlarının en belirginini, 11 Ağustos 2003 tarihi itibarıyla ISAF komuta ve yönetiminin resmen NATO tarafından devralınmasıdır. Bu, Mayıs 2002 Reykjavik NATO Bakanlar Toplantısı ve sonrasında Kasım 2002 Prag Zirve kararları ile başlayan bir süreçtir. Bu süreç, bize NATO'nun uzun dönemli vizyonunun, "Avrupa-Atlantik Bölgesi dışına taşarak görev ifa etmek" olacağını göstermektedir. NATO'nun böyle bir vizyon değişikliğine gitmesinin temelinde de, ABD'nin etkisi olduğu açıktır. Çünkü ABD, kuruluşundan günümüze kadar NATO'da söz sahibi olmuş ve ittifakı istediği doğrultuda yönlendirmeyi başarmıştır. Özellikle 11 Eylül sonrası global ölçekte bir güvenlik politikası takip eden ABD yine kendi politikaları çerçevesinde NATO'yu yönlendirmeye devam etmektedir. 28-29 Haziran 2004'de yapılan İstanbul Zirvesi sırasında müttefikler arasında (özellikle Fransa ve ABD arasında) yaşanan tartışma ve gerilim, ABD'nin böyle bir amacı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle devam etmekte olan Irak savaşı ve "Büyük Ortadoğu Projesi" tartışmaları NATO'nun geleceğini yakından ilgilendirmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARON, R., **Peace and War: A Theory of International Relations**, Weidenfeld and Nicolson Press, London, 820s, 1966.

⁷⁴Stephen Blank, "The Transatlantic Security Agenda: A Conference Report and Analysis", **European Security**, C. 11, No. 2, Yaz 2002, s. 7.

⁷⁵Klaus Naumann, "İttifak İçin Karar Zamanı", **NATO Dergisi**, S. 2, Yaz 2002, s.1.

BUZAN, B., M. KELSTRUP, P. LEMAITRE, E. TROMER ve O. WEAVER, **The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era**, Pinter Publishers, London, New York, 282s, 1990.

ÇAYHAN, E. ve N. ATEŞOĞLU GÜNEY, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 159s, 1996.

SÖNMEZOĞLU, F. (der), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 774s, 2000.

TURAN, İ. **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İÜ İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 174s, 1971.

MAKALELER

BALANZINO, S., "A Year After Sintra: Achieving Cooperative Security Through The EAPC and PfP", **NATO Review**, 46 (3), 4-8, 1998.

BLANK, S., "The Transatlantic Security Agenda: A Conference Report and Analysis", **European Security**, 11 (2), 1-32, 2002.

BORAWSKI, J., "Partnership for Peace and Beyond", **International Affairs**, 71 (2), 233-246, 1995.

CRAGG, A., "Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir Stratejik Kavram", **NATO Dergisi**, 47 (2), 19-22, 1999.

CROFT, S., "The EU, NATO and Europeanisation: The Return of Architectural Debate", **European Security**, 9 (3), 1-20, 2000.

DEUTCH, J., A. KANTER ve B. SCOWCROFT, "Saving NATO's Foundation", **Foreign Affairs**, 78 (6), 54-67, 1999.

GORKA, S. L. V., "NATO After Enlargement: is the Alliance better off?", **NATO Review**, 47 (3), 33-35, 1999.

HENDRICKSON, R. C., "The Enlargement of NATO: The Theory and Politics of Alliance Expansion", **European Security**, 8 (4), 84-99, 1999.

HUNTER, R. E. "NATO's Evolving Partnerships: Getting Cinderella to The Ball", **NATO Review**, 49 (3), 10-12, 2001.

IFANTIS, K., "Conceptual and Institutional Adaptation of Security: Redefining NATO's Role, Identity and Strategy in The New European Condition", **The Turkish Yearbook of International Relations**, (XXVI), 1-21, 1996.

İNAN, Y. ve İ. YUSUF, "New European Security Identity And Turkey", **The Turkish Yearbook of International Relations**, (XXIX), 33-48, 1999.

İNAN, Y. ve İ. YUSUF, "Partnership For Peace", **Perceptions**, IV (2), 68-84, 1999.

KISSINGER, H. A., "The Search for Stability", **Foreign Affairs**, 37 (4), 537-560.

- KRAMER, M., "NATO, the Baltic States and Russia: a Framework for Sustainable Enlargement", **International Affairs**, 78 (4), 731-756.
- MATHIOPOULOS, M. ve I. GYARMATI, "Saint Malo And Beyond: Toward European Defence", **Washington Quarterly**, 22 (4), 65-76, 1999.
- MATSER, W., "Towards a New Strategic Partnership", **NATO Review**, 49 (4), 19-21, 2001.
- McCALLA, R. B., "NATO's Persistence After The Cold War", **International Organization**, 50 (3), 445-475, 1996.
- NAUMANN, K., "İttifak İçin Karar Zamanı", **NATO Dergisi**, (2), 1-3, 2002.
- PARZYMIES, S., "The European Security and Defence Identity: Myth or Reality?", **The Polish Quarterly of International Affairs**, 8 (2), 11-42, 1999.
- PIPES, R., "Is Russia Still an Enemy?", **Foreign Affairs**, 76 (5), 65-78, 1997.
- RODMAN, P. W., "The Fallout From Kosovo", **Foreign Affairs**, 78 (4), 45-51, 1999.
- ROTFELD, A. D., "NATO Enlargement and the Reinforcing of Euro-Atlantic Security Structures", **The Polish Quarterly of International Affairs**, 8 (1), 23-52, 1999.
- SCHELESINGER Jr., A. "Some Lessons from the Cold War", içinde **The End of the Cold War: Its Meaning and Implications**, M. J. HOGAN (der.), Cambridge University Press, New York, s. 50-64, 1994.
- SCHUWIRTH, R., "Helsinki Hedeflerini Yakalamak", **NATO Dergisi**, (3), 1-3, 2003.
- SMITH, M. Ve S. WOOLCOCK, "Learning to Cooperate: The Clinton Administration and The European Union", **International Affairs**, 70 (3), 459-476, 1994.
- SOLANA, J., "The Washington Summit: NATO Steps Boldly into The 21st Century", **NATO Review**, 47 (1), 3-6, 1999.
- STEFANOVA, B., "The Baltic States' Accession to NATO and the European Union: An Extension of the European Security Community?", **Journal of International Relations & Development**, 5 (2), 156-181, 2002.
- TAYLOR, T., "West European Security and Defence Cooperation: Maastricht and Beyond", **International Affairs**, 70 (1), 1-16, 1994.
- WEAVER, R., "NATO's Evolving Partnerships: Building Security Through Partnership", **NATO Review**, 49 (3), 6-9, 2001.
- WEBBER, M., "A Tale of a Decade: European Security Governance and Russia", **European Security**, 9 (2), 31-60, 2000.

YIM, S., “Best Defence”, **Harvard International Review**, 22 (3), 14-15, 2000.

ZIELONKA, J. “Europe’s Security: A Great Confusion”, **International Affairs**, 67 (1), 127-137, 1991.

DİĞER

“Building Peace and Stability in Crisis Regions”, **NATO Briefing**, 5s, 2003, <<http://www.nato.int/docu/briefing/crisis-menagement-e.pdf>>, (15.12.2003).

GÜRKAYNAK, M., **İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa’da Savunma ve Güvenlik**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 271s, 2004.

<<http://www.nato.int/issues/enlargement>> (05.04.2004).

NATO After Prague: New Members, New Capabilities, New Relations, NATO Office of Information and Press, Brussels, 8s, 2003.

NATO El Kitabı (50. Yıldönümü Sayısı), Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 529s, 1998.

NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, 536s, 2001.

NATO Today: Building Better Security and Stability for All, NATO Office of Information and Press, Brussels, 40s, 2002.